

СТРЕЛЬБИЦЬКА Л. Я.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
(Навчально-науковий інститут права
ім. І. Малиновського Національного
університету «Острозька академія»)

КОЛОС М. І.

доктор юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Навчально-науковий інститут права
ім. І. Малиновського Національного
університету «Острозька академія»)
ORCID: 0009-0002-2357-8406

БАЛАЦЬКА О. Р.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін,
директор
(Навчально-науковий інститут права
ім. І. Малиновського Національного
університету «Острозька академія»)
ORCID: 0000-0001-6439-5927

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.67>**РЕЦИДИВ В ДІЯХ ОСОБИ ЯК ГОЛОВНА ЗАГРОЗА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ
ЗАСУДЖЕНИХ: ПСИХОЛОГІЧНО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Рецидив в діях осіб, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі, є серйозним викликом, який ставить під загрозу їх ресоціалізацію та повернення до правосвідомого життя в суспільстві. Саме тому врахування судами фактору рецидиву, є важливим при винесенні вироків та призначенні покарань. У статті проаналізовано психологічні та соціальні аспекти рецидиву в діях осіб, що були звільнені з місць позбавлення волі. Автори розглядають фактори, які сприяють поверненню до злочинної діяльності після відбування покарання, зокрема, низький рівень соціальної адаптації, відсутність підтримки з боку сім'ї та суспільства, а також психологічні проблеми, що залишилися після відбуття покарання. Так, психологічні аспекти рецидивної злочинності залежать від психоемоційного стану осіб після звільнення. Недостатня психологічна підтримка та неприйняття суспільством збільшує їхню схильність до вчинення нових злочинів. Брак можливостей для навчання, роботи та облаштування житлово-побутових умов осіб, що вийшли з місць позбавлення волі суттєво ускладнює адаптацію та збільшує ризик рецидиву.

У статті здійснено комплексний аналіз психологічно-соціальних проблем рецидивної злочинності серед осіб, що вийшли з місць позбавлення волі та зроблено висновки щодо особливостей врахування рецидиву судами при винесенні вироків та призначенні покарань.

Ключові слова: ресоціалізація, рецидив, вирок, покарання, судові рішення, адаптація.

Strelbitska L. Ya., Kolos M. I., Balatska O. R. Recidivism as the main threat to the resocialization of convicts: psychological and social aspect

Recidivism among persons who have served a sentence of imprisonment is a serious challenge that threatens their re-socialisation and return to law-abiding life in society. That is why it is important for courts to take into account the recidivism factor when passing sentences and imposing punishments. The article analyzes the psychological and social aspects of recidivism of persons released from prison. The authors examine the factors that contribute to a return to criminal activity after serving a sentence, in particular, a low level of social adaptation, lack of support from family and society, as well as psychological problems remaining after serving a sentence. Thus, the psychological aspects of recidivism depend on the psycho-emotional state of individuals after release. Insufficient psychological support and rejection by society increases their propensity to commit new crimes. Lack of opportunities for study, work and housing arrangements for persons released from prison significantly complicates adaptation and increases the risk of recidivism.

The article provides a comprehensive analysis of the psychological and social problems of recidivism among persons released from prison and draws conclusions about the importance of taking these aspects into account by courts when passing sentences and imposing punishments.

Key words: *resocialization, recidivism, sentence, punishment, court decision, adaptation.*

На сучасному етапі реформування найважливіших сфер суспільного життя необхідний комплексний соціально-психологічний аналіз методів ефективної роботи правоохоронних та судових органів з особами, звільненими з місць позбавлення волі, а також можливість впровадження нових форм і методів роботи з досліджуваною категорією суспільства. Дослідження психолого-соціальних проблем рецидивної злочинності дозволяє врахувати зазначені фактори при винесенні судових рішень.

Свого часу ряд вчених розглядали психологічні та соціологічні особливості процесу постпенітенціарної ресоціалізації, їх вплив на ріст злочинності, деякі проблеми адаптації осіб, які були позбавлені волі, її поняття та сутність. Однак, відсутні спеціальні дослідження, які б відображали особливості процесу ресоціалізації осіб, які звільнені з місць позбавлення волі в контексті психологічних особливостей та врахування цих факторів судовими та правоохоронними органами. Аналіз наукової літератури у сфері соціальної адаптації колишніх ув'язнених довів, що в соціологічній та кримінологічній сфері накопичений досвід дослідження постпенітенціарної адаптації як соціального явища, а також її проблем. Класиками в дослідженні соціальної адаптації осіб, пов'язаних із криміногенним середовищем були Е. Дюркгейм, П. Сорокін, Р. Мертон, Т. Парсонса, які є методологічною основою вивчення особливостей постпенітенціарної ресоціалізації в контексті соціальної адаптації осіб, що звільнились з місць позбавлення волі. Проблема постпенітенціарної злочинності і боротьби з нею тісно пов'язана з проблемами девіантної та деліквентної поведінки колишніх ув'язнених, а також її профілактики. Це знайшло відображення в роботах таких авторів, як О. М. Джуджа («Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні»), Л. А. Жук («Теоретичні засади соціальної та трудової ресоціалізації засуджених та осіб звільнених з місць позбавлення волі»), В. М. Синьов («Педагогічні основи ресоціалізації злочинців» «Основи пенітенціарної педагогіки та психології»), В. М. Трубіков («Соціальна адаптація звільнених від відбування покарання»).

Проблематика рецидиву в діях особи як загрози ресоціалізації осіб, що вийшли з місць позбавлення волі, ще не виступала в якості основного об'єкта дослідження, тому це дослідження покликане частково компенсувати зазначену прогалину.

В цей час суспільство прийшло до стійкого розуміння того, що результативність покарання злочинця полягає не стільки у відплаті за вчинене, скільки в створенні суспільної впевненості в невідворотності подальших негативних наслідках покарання. Саме покарання служить, перш за все, уроком для тих, хто його не вчинив, який змушує боятися наслідків злочину. Проте, однією з найважливіших складових пенітенціарної системи є попередження рецидиву злочину тих, хто вже відбув покарання. Найбільш ефективним засобом профілактики рецидиву є ресоціалізація, тобто повернення особи, що відбула покарання, до нормального життя в суспільстві, надання їй можливості стати повноправним членом суспільства, якому доступні всі шляхи самовираження. Злочинність невіддільна від життя суспільства і, на жаль, стає формою поведінки тих, хто не може з яких-небудь причин використовувати законні засоби для свого існування або ж, не зважаючи на норми права і моралі, обирає злочинну діяльність.

Злочинність породжена соціальними відносинами (стосовно сучасної України вони мають перехідний і кризовий характер). Між злочинністю і суспільством існує стійке протистояння. В окремих випадках воно більш суттєве (наприклад, по відношенню до міжнародного тероризму), в інших – малозначне, латентне, але у всякому разі злочинність, незалежно від того чи вона організована, професійна або спонтанна, заподіює гігантську шкоду суспільству, державі і нації в цілому, тому подолання її або принаймні зменшення – життєво необхідне явище для цивілізованого суспільства. Рецидивна злочинність є одним із найнебезпечніших різновидів злочинних проявів, специфічним блоком у загальній структурі всієї злочинності, яка має свої закономірності і не може бути викоренена найближчим часом [1, с. 261].

Державна система боротьби зі злочинністю може бути часто інертною, але все ж володіє мобілізаційною готовністю. Її повністю використовуваним резервом слід вважати громадянське суспільство. Обидва суб'єкти здатні до прогнозування ситуацій і здійснюють його постійно. Глибоко продумана криміналізація суспільно - небезпечних діянь служить першоосовою для розробки і застосування стратегій боротьби зі злочинністю. Стратегія ізоляції злочинця від суспільства поступово дискваліфікує себе. Вона зберігається тільки як засіб на якийсь час убезпечити суспільство від небезпечних злочинців, і в цьому її виправдання. Виправлення злочинця шляхом покарання залишається поки що досить широко поширеним підходом. Однак слово «виправлення» в поєднанні зі словом «покарання» створює лише видимість причинного зв'язку між ними.

Справжнє виправлення в умовах позбавлення волі практично неможливе. У пенітенціарній установі проходить лише підготовчий етап ресоціалізації злочинця. Цілком завершений процес постпенітенціарної ресоціалізації можливий вже після звільнення, при створенні всіх необхідних для цього умов. Відповідно до законодавства в Україні протягом останніх років імплементовано низку прав та гарантій осіб, які звільняються з місць позбавлення волі. Зокрема, згідно зі статтею 157 Кримінально-виконавчого кодексу України особи, які звільнені від відбування покарання, забезпечуються: безоплатним проїздом до місця проживання або роботи в межах України; забезпечуються одягом і взуттям безоплатно і коштів на їх придбання (у разі відсутності необхідного за сезоном одягу, взуття); одноразовою грошовою допомогою за рахунок коштів Державного бюджету України. Уповноважений орган з питань пробації спільно з адміністрацією установи виконання покарань не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк організовує здійснення заходів щодо сприяння засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я (за потреби), працевлаштуванні після звільнення працездатних осіб. Крім того, відповідно до статті 9 Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» суб'єктами соціального патронажу здійснюються заходи та надаються послуги щодо осіб звільнених із місць відбування покарань, зокрема медичні, освітні, соціальні, юридичні, реабілітаційні, тимчасового притулку тощо. Проте особи, що

вийшла з місць позбавлення волі складно пристосуватись до життя у суспільстві і є ризик, що вона знову потрапляє в криміногенне середовище, у зв'язку з чим виникає проблема постпенітенціарного рецидиву.

Постпенітенціарний рецидив як різновид кримінологічного рецидиву - це вчинення злочину (злочинів) особою, звільненою з виправної установи протягом терміну судимості [2, с. 45]. Постпенітенціарний рецидив не є тотожним поняттям з постпенітенціарною рецидивною злочинністю. Остання - це взаємопов'язана сукупність злочинів, скоєних на конкретній території за певний період звільненими з місць позбавлення волі протягом терміну їх судимості. Постпенітенціарний рецидив - це злочини, вчинені звільненим в різні періоди, свого роду «злочинна траєкторія» конкретного рецидивіста. Якщо при характеристиці постпенітенціарної рецидивної злочинності використовуються такі загальні показники злочинності, як стан, структура і динаміка, то постпенітенціарний рецидив на соціологічному рівні може бути описаний в таких категоріях, як рівень, інтенсивність, кратність, спеціалізація.

Постпенітенціарний рецидив і постпенітенціарна рецидивна злочинність тісно взаємопов'язані. Остання категорія на соціологічному (статистичному) рівні включає конкретні випадки кожного постпенітенціарного рецидиву як одиниці спостереження. Тому категорія «постпенітенціарний рецидив» в іншому сенсі з певною часткою умовності може бути інтерпретована не тільки як одиничне, а й як збірне поняття, ідентичне постпенітенціарній рецидивній злочинності. І в зв'язку з цим закономірності і характеристики постпенітенціарного рецидиву в узагальненому вигляді можуть бути виявлені і описані лише на основі достатнього репрезентативного соціологічного матеріалу. Так, за вибірковими даними близько 70 % тих, хто раніше відбув покарання, знову потрапляють у те саме соціальне оточення, яке раніше негативно вплинуло на них. До речі, вони й самі шукають і знаходять таке спілкування [3, с. 94].

Офіційна статистика, яка спирається на встановлені форми первинного обліку, почасті (при її подальшій обробці) дає можливість виявити стан і структуру постпенітенціарної рецидивної злочинності за певний період на конкретній території. Однак використовувана нею методика підрахунку не дозволяє у відносному вираженні об'єктивно відобразити динаміку постпенітенціарної рецидивної злочинності та ефективність діяльності виправних установ, оскільки вона заснована на зіставленні числа скоєних постпенітенціарних злочинів із загальним числом злочинців, а не з кількістю осіб, звільнених за даний період з місць позбавлення волі [4, с. 67]. У зв'язку з цим, показник рівня рецидивної злочинності та її динаміки, що використовується в офіційній статистиці і на практиці є щонайменше неточним. Якщо обчислення здійснюється за загальною системою, то сьогодні рівень постпенітенціарної рецидивної злочинності в середньому не перевищує 26%, але в дійсності цей показник набагато вищий і залежить в тому числі від режиму пенітенціарної установи та соціальної обстановки колишнього ув'язненого після звільнення.

Загальний рівень (коефіцієнт) рецидиву залежить від виду злочину, за який особа вперше відбувала позбавлення волі. Зіставлення інтенсивності і характеру постпенітенціарного рецидиву з раніше вчиненим злочином свідчить про тісний їх взаємозв'язок. Вивчення особистості постпенітенціарних рецидивістів підтверджує зроблений раніше в кримінології висновок, що чим раніше особа стає на злочинний шлях, тим вище ймовірність, що вона на ньому і залишиться. Аналіз постпенітенціарного рецидиву залежно від статі засуджених показує, що його рівень серед жінок помітно нижче середнього. Рецидив серед осіб, які перебували у шлюбі на момент їх першого засудження, вдвічі нижчий від рецидиву серед осіб, що раніше не перебували в шлюбі. Як і слід було очікувати, рівень рецидиву серед осіб, які не працювали і не навчалися на момент першого засудження, помітно високий.

Постпенітенціарна рецидивна злочинність – один з індикаторів ефективності покарання, а також критерій успішного виконання завдань попередження злочинності в цілому. Глибоке вивчення структури постпенітенціарного рецидиву припускає аналіз злочинів, вчинених особами, звільненими з виправних установ. Серед факторів злочинного минулого

особливе значення для дослідження структури постпенітенціарного рецидиву набуває характер суспільно-небезпечних дій, зв'язку між ними, який поряд з іншими чинниками визначають можливі обсяг і тенденції розвитку рецидиву після звільнення з місць позбавлення волі [5, с. 59].

Для характеристики проблеми постпенітенціарного рецидиву важливе значення має виокремлення категорії спеціального рецидиву. Спеціальним називається рецидив, у який входять тотожні або однорідні злочини, тобто однакові за складом або такі, що мають тотожні або подібні безпосередні об'єкти і вчинені при одній і тій же формі вини. Говорячи про цей вид, слід зазначити, що в науковій літературі він оцінюється як найбільш небезпечний, тому що свідчить про зрощення рецидивної і професійної злочинності, є проявом спеціалізації злочинної діяльності. На думку А.М. Яковлева, «однорідність обох злочинів говорить про підвищеного ступеня суспільної небезпеки рецидиву» [6, с. 124]. Проте бувають ситуації, коли особа відбувши покарання за вчинення одного злочину, вчиняє інший злочин, що не схожий з попереднім за жодними ознаками. Серед причин переходу до загального рецидиву можна назвати ситуаційний характер самих злочинів, оскільки значна частина таких злочинів скоюється рецидивістами на так званому побутовому ґрунті, тобто під час скандалів, що виникають нерідко на ґрунті особистих неприязних відносин, а також після вживання ними спиртних напоїв.

Повторюваність злочинів, поєднання їх характеру в рецидиві корелюються з різними особливостями перш за все морально-психологічного порядку, які в тій чи іншій ситуації набувають домінуючого значення в мотивації. Будь-яка поведінка особи, в тому числі в процесі постпенітенціарної ресоціалізації, демонструє ступінь вираженості асоціальних рис і передсхильності до подальшої злочинної діяльності, ставлення колишнього засудженого до суспільства в цілому, до прийнятих в ньому цінностей та нормативно схвалених соціальних ролей.

Головний напрямок попередження постпенітенціарної злочинності, в тому числі і її модерних форм – це соціальна профілактика, що розуміється як вплив на соціально-економічну, політичну та духовну сфери життя колишнього засудженого [6, с. 126]. Разом з тим ця стратегія не скасовує інших, особливо якщо взяти до уваги необмежені можливості сьогодення і постійне вдосконалення форм і методів злочинної поведінки, що вимагає настільки ж постійної роботи і над вдосконаленням протидіючих їм заходів. Перелік стратегій боротьби із постпенітенціарною злочинністю доповнюють заходи безпеки, які спрямовані не проти конкретних осіб, а проти невизначеного, невідомого кола осіб. Це в повному розумінні слова превентивні заходи, що мають на меті захистити важливий об'єкт. Незважаючи на недосконалість багатьох організаційних і технічних засобів, можна стверджувати, що заходи безпеки є важливою ланкою в стратегії боротьби із постпенітенціарним рецидивом. Вони не можуть застосовуватися самі по собі, без зв'язку з іншими стратегіями, які діють одночасно або послідовно. Заходи безпеки завершують ланцюжок розглянутих стратегій, причому їх розвиток, вдосконалення і застосування дуже тісно пов'язане з розвитком сучасних інформаційних та інших технологій, покращенням управління і контролю.

Для вирішення проблеми постпенітенціарного рецидиву варто взяти до уваги стратегії іноземних держав. Основними тенденціями у сфері ресоціалізації в зарубіжних країнах є, з однієї сторони, гуманізація і лібералізація процесу виконання покарання, пов'язаного з позбавленням волі, з іншої – посилення каральної практики та умов утримання в відношенні колишніх ув'язнених, які вчинили рецидивні злочини. Провідні країни ще повністю не відмовилися від репресивної мети покарання, але поступово трансформують її в загальну і потім приватну превенцію. Альтернативи позбавленню волі знаходять все більше застосування і показують хороші результати [7, с. 156]. Крім соціальної значущості ця тенденція має явні економічні переваги. Позбавлення волі багато в чому довело свою неефективність з точки зору впливу на виправлення засуджених і попередження вчинення нових злочинів. По перше, відбування покарання у вигляді позбавлення волі перешкоджає подальшій соціальній адаптації особистості, її повернення в суспільство: людина в умовах ізоляції втрачає

соціально значущі навички, охоплюється кримінальною субкультурою, яка також не сприяє ресоціалізації особистості. По-друге, відбування покарання без ізоляції від суспільства під наглядом кваліфікованого персоналу дозволяє уникнути негативних моральних, психологічних і фізичних наслідків ізоляції та пришвидшити процес ресоціалізації [8, с. 15]. Якщо говорити про економічну складову, то санкції, не пов'язані з ізоляцією від суспільства, мають значні переваги, дозволяючи розвантажити пенітенціарні установи, перерозподіливши фінансові ресурси, направити зусилля держави на більш адресну роботу з виконання покарання. Таким чином, слід активно шукати більш досконалі шляхи покарання за злочини, від яких вигравало б суспільство, а пенітенціарна система стала б джерелом, перш за все, пришвидшеної ресоціалізації корисних суспільству людей та виключення можливості пост пенітенціарного рецидиву [9, с. 123].

В Україні протягом останніх років застосовується усталена практика щодо застосування судами кримінального законодавства щодо рецидиву злочинів під час призначення покарання у судових рішеннях. Так, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 року № 7 було проведено узагальнення правильності застосування судами положень статей 32–35 Кримінального кодексу України (далі – КК) при кваліфікації злочинів, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності і від покарання. Відповідно до пункту 15 Постанови якщо після вчинення особою нового злочину виникли обставини, які усувають передбачені статтею 34 КК підстави для визнання вчинених нею діянь рецидивом злочинів (наприклад, обвинувальний вирок за попередній злочин (злочини) було скасовано як неправосудний і особу було реабілітовано; обвинувальний вирок за попередній або наступний злочин було змінено і особа у зв'язку з цим вважається такою, що має судимість за необережний злочин; новим законом було скасовано злочинність діяння тощо), то судам належить виходити з того, що рецидив злочинів у поведінці такої особи був відсутній. У зв'язку з цим втрачають своє правове значення всі несприятливі для особи наслідки, які виникли внаслідок визнання вчинених нею діянь рецидивом злочинів. Важливу позицію також було сформульовано у Постанові Верховного Суду (справа № 203/921/16-к), зокрема якщо рецидив злочинів утворює одночасно і їх повторність, передбачену у статті чи частині статті Особливої частини КК України як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, то за змістом ч. 4 ст. 67 КК України суд не може ще раз врахувати ні повторності, ні рецидиву злочину при призначенні покарання як обставину, що його обтяжує [11].

Вчинення злочину після виконання кримінального покарання є свідченням відсутності позитивного ефекту перебування в місцях позбавлення волі, а також низької ефективності пенітенціарної ресоціалізації особистості і її подальшої соціальної адаптації. Однією з причин рецидивної злочинності є відсутність державно-правового механізму ресоціалізації засуджених та осіб, які відбули кримінальне покарання. Можливо, рівень рецидивної злочинності в країні багато в чому обумовлюється недосконалістю або відсутністю системи соціального супроводу осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі. Для визначення основних напрямків цієї діяльності повинні бути встановлені характерні причини, що зумовлюють виникнення кримінальної спрямованості поведінки. Виділяють три етапи формування антисоціальних установок. До першого етапу належить період до скоєння першого злочину, що включає в себе процес становлення особистості, її виховання, впливу оточення і інші значущі соціальні фактори. Період відбування покарання становить другий етап. Він супроводжується сприйняттям або запереченням культивованих в місцях позбавлення волі кримінальних понять і традицій, дотриманням або порушенням законних вимог адміністрації, позитивним або негативним ставленням до праці, виховним і іншим значущим заходам, які трансформують особистість. Третій етап – період повернення до нормального способу життя після відбуття покарання у вигляді позбавлення волі. Повноцінна ресоціалізація передбачає в першу чергу мотивацію самої особи, а також її працевлаштування, вирішення побутових, медичних, сімейних та інших значущих соціальних проблем. Існує залежність рівня постпенітенціарного рецидиву

від реального відбування засудженим строку позбавлення волі. Звідси випливає, що позбавлення волі неефективне і не може виконувати свою виховну функцію. В. В. Голіна вказує, що судимість персоніфікована і пов'язана лише з конкретною особою, а обмеження прав і всі несприятливі для особи правові наслідки пов'язані не взагалі із судимістю, а з тим злочином, який вчинила особа і за який була засуджена [10, с. 23]

Рівень рецидивної злочинності після відбування покарання в пенітенціарних установах найбільш високий при терміні ув'язнення від трьох до п'яти років, ніж за період від п'яти до восьми років відповідно. Але ця закономірність простежується тільки у відношенні відбуття терміну, до восьми років включно. Після відбуття більше восьми років покарання у вигляді позбавлення волі у більшості засуджених виникає байдужість до власного майбутнього. Саме засуджені до тривалих термінів покарання найбільш легко потрапляють під вплив «злочинських законів» і тюремної моралі, однак пов'язано це не з тяжкістю скоєних ними злочинів або якостями особистості, а з необхідністю вести себе так, щоб вижити ізольовано, мати стабільну підтримку і захист. Після відбуття покарання вони важко і повільно ресоціалізуються і схильні до вчинення нових злочинів.

Таким чином, для осіб, які звільняються з місць позбавлення волі необхідне створення диференційованих соціальних програм. Кримінально-виконавчі установи не можуть підготувати засуджених до звільнення самостійно без організацій громадянського суспільства. З цією метою необхідна програма, яка передбачає створення соціальної інфраструктури, що забезпечує вирішення соціальних проблем осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі.

Говорячи про форми протидії постпенітенціарній злочинності сьогодні в Україні (програми, правові та організаційні заходи), по-перше, необхідно здійснити розробку загальнодержавної концепції боротьби з постпенітенціарною рецидивною злочинністю. По-друге, необхідно виявити механізм дії факторів, що впливають на постпенітенціарний рецидив, а також визначити серед них вплив системи виконання кримінальних покарань. По-третє, слід розробити комплекс заходів, спрямованих на посилення позитивних факторів і ослаблення чинників, що провокують зростання постпенітенціарного рецидиву.

Отже, проблема постпенітенціарного рецидиву визначається не тільки як кримінально-правова категорія, а й як соціально-психологічне явище. Оскільки постпенітенціарний рецидив є формою рецидиву, вивчення якої безпосередньо пов'язане з особистістю рецидивіста, недоліками постпенітенціарної адаптації таких осіб, то цю проблему варто розглядати як першочергову соціальну під кутом виявлення прогалин в нормативно-правовому регулюванні.

Список використаних джерел:

1. Зеленецький В., Голіна В. Розробка засад боротьби з рецидивною злочинністю – актуальна проблема української кримінології. *Право України*. 2009. № 12. С. 261
2. Навроцький В. О. Інтерпретація злочинності вустами теперішніх очільників органів кримінальної юстиції України. Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права (Харків, 9 грудня 2016 р.) / за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2016. 236 с.
3. Крижна В.В. Рецидивна злочинність в Україні та шляхи її подолання. URL: <4D6963726F736F667420576F7264202D20CAF0E8ECB3EDE0EBFCEDE520EFF0E0E2EE2E646F63782E646F63> (oduvs.edu.ua) (дата звернення: 15.04.2024).
4. Кравчук П.П. Деякі питання рецидиву умовно-достроково звільнених. Теоретичні та практичні проблеми удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 4 травня 2011 р. Київ: 2011. С. 66-70.
5. Батиргареева В.С. Щодо нового підходу до розуміння рецидивної злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2004. №2. С. 58-61.
6. Яковлев А. М. Борьба с рецидивной преступностью. М.: Наука, 1964. 223 с.

7. Морозов М. В. Модернізація механізму забезпечення трудової адаптації і соціальної реабілітації засуджених. М.: Вест. Володимир. юрид. ін-та, 2009. 156 с.
8. Ягунов Д. В. Служба пробачії : концепції, засади діяльності, організаційна структура: [конспект лекцій]. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. 173 с.
9. Рукоусев С. Г. Міжнародна фінансова практика ресоціалізації засуджених. К.: Кримінально-виконавче право. 2010. 123 с.
10. Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків: «Харків юридичний», 2006. 384 с.
11. Про практику застосування судами кримінального Законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки. Постанова Пленуму Верховного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text> (дата звернення: 05.04.2024)

